

The Grimani Law

Law on Dalmatian Krajinās of 1755/56

Josip Ante Soldo

The book by Prof. Josip Ante Soldo *The Grimani Law (Legge Grimani)* was produced within the scope of the project *Fundamental Documents of Croatian History* carried out at the Institute for Croatian History of the Faculty of Philosophy of the University of Zagreb. Academician Nikša Stančić, who is the project leader, prepared and edited the book. The book was published in 2005 as a part of the series *Fundamental Documents of Croatian History of the Golden marketing-Tehnička knjiga* publishing house from Zagreb in collaboration with FF Press - Institute for Croatian History of the Faculty of Philosophy of the University of Zagreb and the Sinj branch of *Matrix Croatica*. The book was reviewed by Prof. Dr. Stjepo Obad and Prof. Dr. Drago Roksandić. It has 174 pages sized 15×23 cm; it is hardback and designated with ISBN 953-212-255-9.

By reading the Preface, one can find out that Soldo handed in the manuscript of his book to the project leader Stančić with an appeal to prepare it for publishing. Unfortunately, Soldo suddenly passed away, on the very day Stančić decided to inform him of editing and the introduction finalization.

After the Preface, the content of the book is divided into two parts. The Introduction by Stančić is the first part, and the other contains Soldo's study on the Grimani Law.

At the beginning of Introduction, titled *The Grimani Law and Military Border System in Dalmatia of the 17th and 18th Century*, Stančić writes about the Grimani Law from 1755/56 and its critical edition by J. A. Soldo. The Grimani Law is the fundamental document that regulated ownership and social relations on the land within the military border (*krajina*) system in the area of continental part of Dalmatia between Zrmanja and Neretva rivers under Venetian administration in the 18th century. Stančić states that the legal text has been published twice so far, in the 19th and at the beginning of the 20th century, and once in Serbian. None of them is a critical edition and he thinks each one contains interventions that do not make them completely reliable. He points out that Soldo prepared a critical edition of the Grimani Law by taking all its variants

into consideration. As the fundamental text, Soldo took the termination (*terminazione*, an often-printed issue of an administrative body) by general providur (*provveditore*) Francesco Grimani for the Zadar district from 1755, from a book in office of general providur for Dalmatia in which written decrees by doge and commands by general providur were transcribed. This termination was transcribed in the introductory part of the Grimani cadastre for the Zadar district in 1756. The termination for the Knin area from 1756 was also published; it differs in some provisions from the Zadar termination. He stresses that there were not enough reasons to prepare a special edition of the Knin termination, so the differences were entered with notes alongside the fundamental text. The Knin termination was saved in the manuscript in the introductory part of the Grimani cadastre for the Knin area from 1756, but in the same year it was printed as a large notice (poster) with parallel translation to Croatian. The original of the Zadar and Knin terminations was printed in Italian, and the Croatian translation of the Knin termination was printed in unstandardized Croatian based on štokavian. Therefore, this book contains both the Italian source and its translation to contemporary Croatian standard language. He continues with a description of Dalmatia's expansion, the organization of Venetian administration in the area acquired after the Venetian-Turkish wars from the end of the 17th and the beginning of the 18th century. He states the role and importance of the Grimani Law as an attempt of (proto)modernization within the *krajina* system.

The study *The Grimani Law* is divided into four chapters with several subchapters:

- I. Dalmatian Border in the 17th and 18th Century and Agrarian History Before the Grimani Law
- II. The Grimani Law
- III. Provisions and Application of the Grimani Law
- IV. Dalmatia Under French Administration and Abolition of the Grimani Law in 1806

Soldo starts the first chapter of the study about the Grimani Law with a brief

overview of the roots of that land law from the 18th century as an attempt to codify economical and social relations in the background part of Dalmatia. Then he elaborated the state of flux after the wars on transition from 17th to 18th century, which was caused by the arrival of new inhabitants and application of Venetian economical policy principles in freed areas. Writing about agrarian history, he also issues data about deserving members of the family and whole families that were distinguished in the war or other positions. He came upon these data on the basis of his own archive material research. At the end of the chapter, he describes difficulties, frauds and resistances occurring during land assignment.

At the beginning of the second chapter, Soldo writes about the text of the Grimani Law, which encompasses two terminations by Francesco Grimani, who was the general providur in Dalmatia from 1753 to 1756. The Zadar district termination is kept at the State Archive in Zadar in the fund *Ducali e terminazioni* and in the fund *Dalmatian Cadastres of the 17th and 18th Centuries*. Both copies have the same content and differ only in external characteristics. The copy transcribed in the book in the fund *Ducali* is written in simple letters, and the copy from the introductory part of the cadastre book for the Zadar district from the fund *Cadastres* was transcribed in 1756 in baroque style, with some more words with capital letters. Both documents bear the signature of Francesco Grimani and are dated in Zadar, July 1, 1755. The termination was approved by the Venetian Senate on August 16. The third copy known to Soldo was a later transcription. It is kept at the Scientific Library in Zadar. The text of the termination for the Zadar district from the funds *Ducali* and *Cadastres* at the State Archive in Zadar was employed by Soldo as the primary text. Grimani also published a termination in Italian intended for the Knin area, kept at the same archive in the fund *Dalmatian Cadastres of the 17th and 18th Century*. The printed bilingual Croatian and Italian notice is kept in the fund *Press* of the same archive. That termination was dated in Zadar, April 25, 1756 and bears the signature of Francesco Grimani. The Venetian Senate approved the termination on August 7.

Grimanijev zakon

Zakon za dalmatinske krajeve iz 1755/56. godine

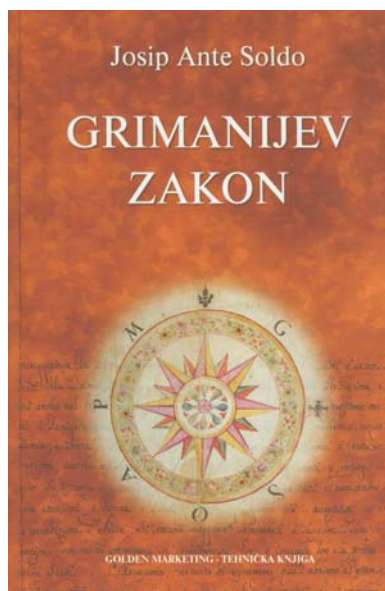
Josip Ante Soldo

Knjiga prof. Josipa Ante Solde Grimanijev zakon (Grimanijev zakon: zakon za dalmatinske krajeve iz 1755./56. godine) nastala je u okviru projekta Temeljni dokumenti hrvatske povijesti koji se izvodi u Zavodu za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj projekta je akademik Nikša Stančić koji je priredio i uredio knjigu. Knjiga je objavljena 2005. u seriji Temeljni dokumenti hrvatske povijesti nakladničke kuće Golden marketing-Tehnička knjiga iz Zagreba u suradnji s FF Press - Zavodom za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Podružnicom Matice hrvatske Sinj. Recenzenti knjige bili su prof. dr. sc. Stjepo Obad i prof. dr. sc. Drago Roksandić. Knjiga se sastoji od 174 stranice formata 15×23 cm, tvrdo je ukoričena i nosi oznaku ISBN 953-212-255-9.

Iz Predgovora se može saznati da je Soldo rukopis svoje knjige predao voditelju projekta Stančiću s molbom da ga pripremi za objavljivanje. Na žalost, Soldo je iznenada preminuo i to istog dana kada ga je Stančić odlučio obavijestiti o dovršetku redigiranja i pisanja uvoda.

Nakon Predgovora sadržaj knjige podijeljen je u dva dijela. Prvi dio je Uvod što je napisao Stančić, a drugi dio sadrži Soldinu studiju Grimanijev zakon.

Na početku Uvoda naslovljena Grimanijev zakon i vojno-krajiški sustav u Dalmaciji 17. i 18. stoljeća Stančić piše o Grimanijevom zakonu iz 1755/56. i njegovu kritičkom izdanju u redakciji J. A. Solde. Grimanijev zakon temeljni je dokument koji je regulirao posjedovne i društvene odnose u agraru u sklopu vojno-krajiškoga sustava na području kopnenog dijela Dalmacije između Zrmanje i Neretve pod mletačkom upravom u 18. st. Stančić navodi da je tekst zakona dosad dvaput objavljen, u 19. i početkom 20. st., te jedanput u prijevodu na srpski jezik. Nijedno od njih nije kritičko izdanje i prema njegovu mišljenju svako sadrži intervencije koje ih ne čine sasvim pouzdanima. Ističe da je Soldo priredio kritičko izdanje Grimanijeva zakona uzimajući u obzir sve njegove varijante. Kao temeljni tekst Soldo je uzeo terminaciju (terminazione = zapovijed upravnog tijela koja je često tiskana) generalnoga providura Francesca Grimanija za Zadarski kotar iz 1755.,

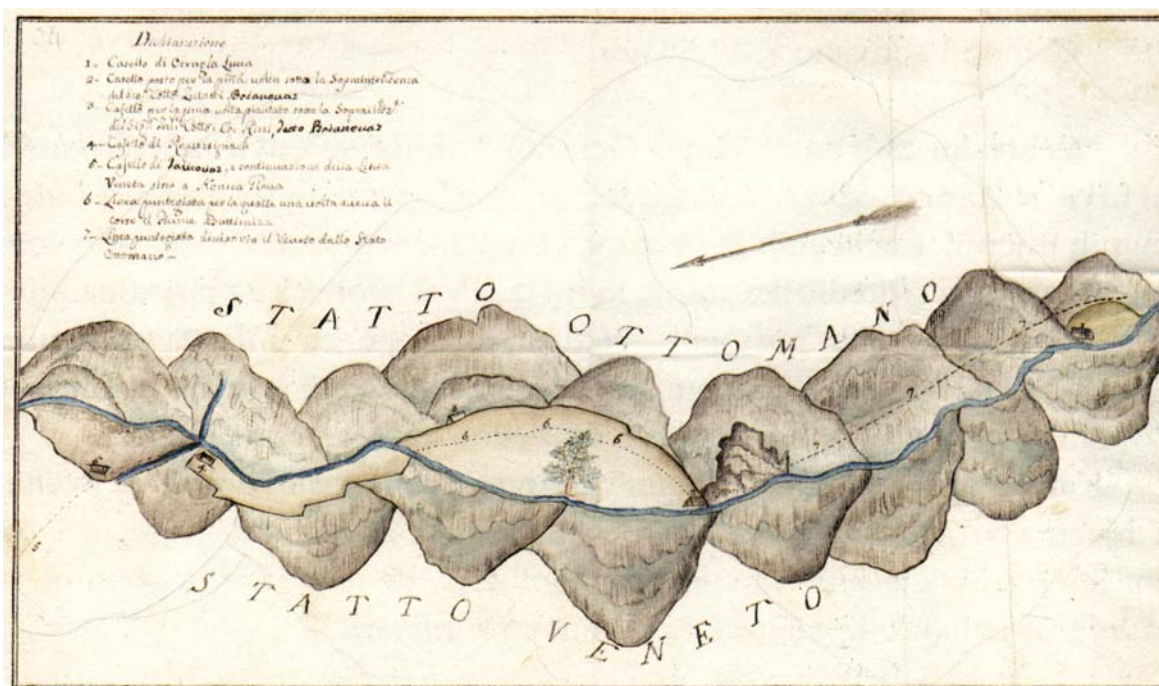
upisanu u knjigu u koju su u kancelariji generalnoga providura za Dalmaciju prepisivane duždeve dukale i odredbe generalnih providura te prepisanu u uvodnom dijelu Grimanijeva katastra za Zadarski kotar iz 1756. Objavljena je i terminacija za Kninsko okružje iz 1756. koja se u pojedinim odredbama razlikuje od zadarske terminacije. Naglašava da zbog toga nije bilo potrebno prirediti posebno izdanje kninske terminacije, već su razlike unesene u bilješke uz temeljni tekst. Kninska terminacija sačuvana je u rukopisu u uvodnom dijelu Grimanijeva katastra za Kninsko okružje iz 1756., ali je iste godine tiskana u obliku velikog oglasa (plakata) s usporednim prijevodom na hrvatski jezik. Izvornik zadarske i kninske terminacije pisan je na talijanskom jeziku, a hrvatski prijevod kninske terminacije pisan je nestandardiziranim hrvatskim jezikom zasnovanim na štokavskoj osnovici. Radi toga je uz talijanski izvornik u ovoj knjizi tiskan i njegov prijevod na suvremeni hrvatski standardni jezik. U nastavku opisuje proširenje područja Dalmacije, ustroj mletačke vlasti na području stečenom nakon mletačko-turskih ratova s kraja 17. i početka 18. stoljeća. Navodi ulogu i važnost Grimanijeva zakona kao pokušaja (proto)modernizacije u okviru krajiškoga sustava.

Studija Grimanijev zakon podijeljena je u četiri poglavlja s nekoliko potpoglavlja:

- I. Dalmatinska krajina u 17. i 18. stoljeću i agrarni odnosi do Grimanijeva zakona
- II. Grimanijev zakon
- III. Odredbe i primjena Grimanijeva zakona
- IV. Dalmacija pod francuskom upravom i ukidanje Grimanijeva zakona 1806. godine

Prvo poglavlje studije o Grimanijevom zakonu Soldo počinje kratkim osvrtom na korijene koji se odražavaju u tom agrarnom zakonu 18. st. kao pokušaju kodificiranja gospodarskih i društvenih odnosa u zagorskom dijelu Dalmacije. U nastavku je obradio previranja nakon ratova na prijelazu 17. i 18. st., koja su nastala dolaskom novog stanovništva i primjenom načela mletačke gospodarske politike na oslobođenim prostorima. Pišući o agrarnim odnosima donosi i podatke o zaslužnim članovima obitelji i cijelim obiteljima koji su se istakli u ratu ili u drugim službama. Do tih je podataka došao na temelju vlastitih istraživanja arhivske građe. Na kraju poglavlja opisuje poteškoće, zloporabe i otpore što su se javljali prilikom dodjeljivanja zemlje.

Na početku drugog poglavlja govori se o tekstu Grimanijeva zakona koji obuhvaća dvije terminacije Francesca Grimanija koji je od 1753. do 1756. obavljao funkciju općeg providura u Dalmaciji. Terminacija za Zadarski kotar u Hrvatskoj čuva se u Državnom arhivu u Zadru u fondu Ducali e terminazioni i u fondu Katastri Dalmacije 17. i 18. stoljeća. Oba primjerka sadržajno su jednaka, a razlikuju se tek po vanjskim obilježjima. Primjerak prepisan u fondu Ducali pisan je kurentnim pismom, a primjerak iz uvodnog dijela knjige katastra za Zadarski kotar iz fonda Katastri, prepisan 1756. pisan je baroknim duktusom, s nešto više riječi u rečenici s velikim početnim slovom. Na oba je spisa potpis Francesca Grimanija, a datirani su u Zadru 1. srpnja 1755. Terminaciju je Senat u Mlecima odobrio 16. kolovoza. Treći primjerak, koji je Soldi bio poznat, kasniji je prijepis. Čuva se u Znanstvenoj knjižnici u Zadru. Tekst terminacije za Zadarski kotar iz fonda Ducali i Katastri u Državnom arhivu u Zadru služio je Soldi prilikom objavljivanja kao primarni tekst. Grimani je objavio i terminaciju namijenjenu kninskom području na talijanskom jeziku koja

Boundary line between Venetian Republic and Ottoman Empire. *Mappa Grimani*, State Archive Zadar, sign. 125.

Granična linija između Mletačke Republike i Otomanskog carstva iznad Knina. *Mappa Grimani*, Državni arhiv Zadar, sign. 125.

Afterwards, Soldo brings a transcription of the termination for the Zadar district from 1755 and in notes for the Knin area from 1756. It is followed by a translation of the original from Italian to contemporary Croatian standard language and the Croatian text of the Knin termination written in unstandardized Croatian. Afterwards, there are 14 facsimiles related to the Grimani Law.

At the beginning of the third chapter, Soldo brings a discussion of the content of individual articles of the Grimani Law. On the basis of the discussion, Soldo concludes that the Grimani Law set guidelines for improving agriculture and cattle breeding, that Grimani wished to improve economy of Zagora, Kotari and Bukovica and that he confirmed established agrarian history. Soldo briefly presents the execution of the Grimani Law, stating that Grimani hoped his law would come into motion quickly and result in desirable results, but that did not quite work out. Two cadastres produced during Grimani's time are kept at the State Archive in Zadar: *Catastico delle pubbliche terre nelle infrascritte ville del territorio di Knin 1756* (Cadastre of Country Lands in Villages of the Knin Area in 1756 Recorded Below) and *Catastico del nuovo riparto delle pubbliche terre del contada di Zara relative*

alli dettagli e rubriche 1756. generalato Ecclmo Grimani (Cadastre of the New Department of Country Lands of Zadar District According to Details and Columns in 1756 by Illustrious General Grimani). At the beginning of those books, there are several transcriptions of documents related to execution of land management and cadastre production, including Grimani's terminations. The chapter continues with Soldo's consideration of ownership on the basis of data from Grimani's Cadastre. He determined Grimani supported cadastre assortment. The first cadastre book from 1756 encompasses villages of the Zadar area, and the second book the villages of the Drniš district in the Knin area. Soldo mentions that Grimani's terminations were popular among the citizens, and he substantiates this with a published collection by Grgur Stratic titled *Orazione e poesie degli Accademici Ravvivati di Zara, per sua Eccellenza il Sig. Francesco Grimani Proveditor generale in Dalmazia e Albania* (Speech and Songs by Members of the Zadar Academy for His Highness Mister Francesco Grimani, general providor in Dalmatia and Albania). The collection was printed on the occasion of Grimani's departure from Dalmatia in 1757, and was thanks for everything he did. The end of the chapter features critics of the Grimani Law from the viewpoint of economic lib-

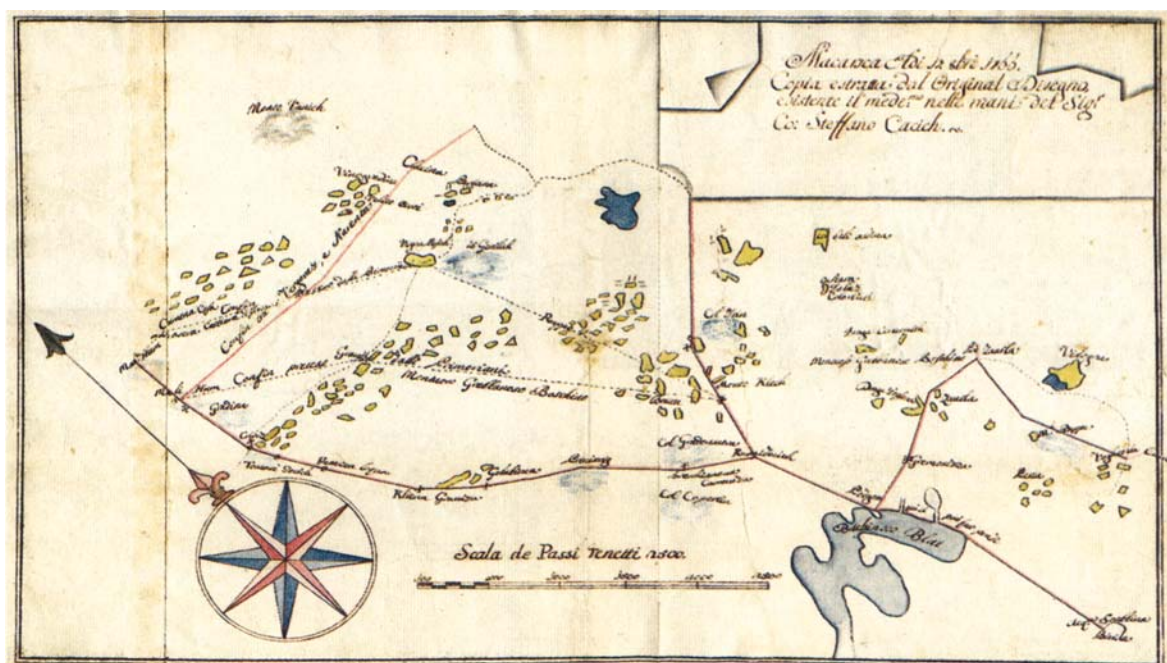
eralism. The first critics of the law were related to its inconsistent application or were limited to change proposals within the scope of the system it regulated, while critics which questioned the system of ownership itself originated in the spirit of ideas of economic liberalism, the French revolution and Napoleon's seizing of Dalmatia. The critics mostly came from Venetian and Dalmatian economic societies (academies).

In the fourth chapter of the study, Soldo briefly describes the first years of French administration of Dalmatia, activities and ideas of providor Vincenzo Dandolo and basic reasons of abolition of the Grimani Law. Terminations were in effect until 1806, when they were removed by emperor Napoleon I Bonaparte.

The study of the Grimani Law is followed by summaries in Italian and English, which are in turn followed by a list of sources and literature. At the end of the book, there are appendices with reproduction of four cartographic representations, an index of personal names and a note about the author.

The special value of this book is that it is the very first critical edition of the Grimani Law.

Ivka Kljajić

The map of the Makarska region from 1766. *Mappa Grimani, State Archive Zadar, sign. 220.*

Karta makarskog područja iz 1766. godine. *Mappa Grimani, Državni arhiv Zadar, sign. 220.*

se čuva u istom arhivu u fondu Katastri Dalmacije 17. i 18. stoljeća. Tiskani dvojezični hrvatski i talijanski oglas čuva se u fondu Štampe istog arhiva. Ta je terminacija datirana u Zadru, 25. travnja 1756. i nosi potpis Francesca Grimanija. Senat u Mlecima tu je terminaciju odobrio 7. kolovoza. U nastavku poglavlja Soldo donosi prijepis terminacije za Zadarski kotar iz 1755. i u bilješkama za Kninsko okružje iz 1756. Slijedi prijevod tog izvornika s talijanskog na suvremeni hrvatski standardni jezik te hrvatski tekst kninske terminacije pisan nestandardiziranim hrvatskim jezikom. Nakon toga slijedi 14 faksimila vezanih uz Grimanijev zakon.

Raspravu o sadržaju pojedinih članaka Grimanijeva zakona Soldo donosi na početku trećeg poglavlja. Na osnovi iznesene rasprave Soldo zaključuje da je Grimani svojim zakonom dao smjernice za poboljšanje poljoprivrede i stočarstva u želji da se poboljša privreda u Zagori, Kotarima i Bukovici te da je potvrdio uspostavljene agrarne odnose. Ukratko prikazuje provođenje Grimanijeva zakona navodeći da se Grimani nadao da će njegov zakon brzo zaživjeti i donijeti željene rezultate, ali da se to u potpunosti nije ostvarilo. U Državnom arhivu u Zadru čuvaju se dva katastra izrađena u doba Grimanija: *Catastico delle pubbliche terre nelle infrascritte ville del territorio di Knin 1756* (Katastar državnih zemalja u niže

upisanim selima kninskog područja 1756.) i *Catastico del nuovo riparto delle pubbliche terre del contada di Zara relative alli dettagli e rubriche 1756.* generalato Ecclmo Grimani (Katastar novog odjela državnih zemalja kotara Zadra prema potankostima i rubrikama 1756. uzvišenog generala Grimanija). Na početku tih knjiga prepisano je više spisa koji se odnose na provedbu zemljišnog uređenja i izradu katastra, uključujući i Grimanijeve terminacije. U nastavku poglavlja Soldo razmatra posjedovne odnose na osnovi podataka iz Grimanijeva Katastra. Tako je utvrdio da je Grimani podržao sređivanje katastra. Prva knjiga katastra iz 1756. obuhvaća sela zadarskoga područja, a druga knjiga sela distrikta Driša na kninskom području. Soldo spominje da je Grimani svojim terminacijama bio popularan među građanima, a to potkrepljuje primjerom objavljene zbirke Grgura Stratica pod naslovom *Orazione e poesie degli Accademici Ravvivati di Zara, per sua Eccellenza il Sig. Francesco Grimani Proveditor generale in Dalmazia e Albania* (Govor i pjesme članova zadarske akademije njegovoj uzvišenosti gosp. Francescu Grimaniju, općem providuru u Dalmaciji i Albaniji). Zbirka je tiskana prigodom Grimanijeva odlaska iz Dalmacije 1757. godine, a bila je zahvalnica za sve što je uradio. Na kraju toga poglavlja govori se o kritikama Grimanijeva zakona

sa stajališta gospodarskog liberalizma. Prve kritike zakona odnosile su se na njegovu nedosljednu primjenu ili su se ograničavale na prijedloge promjena u sklopu sustava koji je on regulirao, dok su u ozračju ideja gospodarskoga liberalizma, najava i potom izbijanja Francuske revolucije te dolaska Dalmacije pod Napoleonovu vlast nastajale kritike koje su dovodile u pitanje sam sustav posjedovnih odnosa koji je on potvrdivao. Kritike su uglavnom dolazile iz redova članova mletačkih i dalmatinskih gospodarskih društva (akademija).

U četvrtom poglavlju studije Soldo kratko opisuje početne godine francuske uprave u Dalmaciji, djelovanje i ideje providura Vincenza Dandola te osnovne razloge ukidanja Grimanijeva zakona. Terminacije su bile na snazi do 1806. kada ih je dekretom ukinuo car Napoleon I. Bonaparte.

Iza studije o Grimanijevu zakonu, slijede sažeci na talijanskom i engleskom jeziku. Nakon njih je popis izvora i literature. Zatim slijede prilozi s reprodukcijama četiriju kartografskih prikaza. Na kraju knjige su kazalo osobnih imena i bilješka o autoru.

Posebna vrijednost ove knjige je što se u njoj po prvi puta donosi kritičko izdanje Grimanijeva zakona.

Ivka Kljajić